

ВІДГУК

офіційного опонента доктора культурології, доцента

Яковлева Олександра Вікторовича

на дисертацію **Данник Катерини Олександрівни «Етнокультурні аспекти діяльності вірменської меншини в незалежній Україні (на матеріалах національно-культурних товариств)»**,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата культурології за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури (культурологія)

Щоб усвідомити багатогранність української культури, треба поглибитись у дослідження її складових та історію їх становлення. Окрім зовнішньополітичних чинників, неабияку роль в українському історичному процесі споконвіку відігравали представники численних етносів, які прибували на українські землі з різною метою, подекуди осідали тут, або просто залишали по собі пам'ятний слід. З цього слідує актуалізація потреби аналізу діяльності етнічних меншин України, особливо – за період незалежності, коли наша держава обрала курс на побудову самостійної європейської країни. З огляду на значне збільшення наукових праць про етнічні меншини поляків, євреїв, болгар, азербайджанців України, можна стверджувати, що піднята дисертанткою проблема давно чекала свого часу.

Вірменська діаспора України стала об'єктом наукового інтересу багатьох вітчизняних і зарубіжних учених в ракурсі політико-правового устрою громад середньовіччя. Не варто оминати увагою й те, що зразки вірменського мистецтва повсякчас привертають увагу культурологів і мистецтвознавців. Всі ці роботи охоплюють етапи тривалої тисячолітньої історії вірменського перебування на українських землях. Особливістю ж

рецензованої праці є не лише культурологічний ракурс, а й її хронологічні рамки, що охоплюють період державної незалежності України. Ці об'єктивні причини зумовлюють високу значимість і своєчасність роботи Данник К.О. «Етнокультурні аспекти діяльності вірменської меншини в незалежній Україні (на матеріалах національно-культурних товариств)» в українській культурології.

Згідно з метою дослідження – проаналізувати діяльність вірменських громад та їх місце у формуванні українського культурного простору (с. 32 дисертації), вибудовано логіку і структуру роботи, що складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Вагомим аргументом ґрунтовності розробки та важливості теми є кількість наукових публікацій авторки – 17 одиниць, з яких 2 – видані у Вірменії, що свідчить про інтерес метрополії до діаспори України.

Дослідження Катерини Данник має вельми ґрунтовну джерельну та методологічну основу – праці зарубіжних і вітчизняних дослідників, які були використані у процесі осмислення окремих складових предмета дослідження та міждисциплінарні методологічні підходи щодо розуміння основних понять дисертаційної роботи. Методологічно-категоріальна база дослідження ґрунтується на використанні культурологічних, історичних, філософських та соціологічних методів і підходів. Особливістю методологічного підходу дисертантки є застосування до культурологічного дослідження методів соціологічних наук – спостереження, анкетування, інтерв'ювання. Також наявність вагомих джерелознавчих засад дисертації підтверджується 304 позиціями у списку використаних джерел, з яких 20 джерел іноземною мовою, зокрема 11 – праць вірменською мовою, 86 – архівних матеріалів, що представлені у культурологічному дискурсі на сторінках дослідження.

У першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження» Данник К.О. здійснила огляд дотичних до теми праць щодо

національних меншин, громадських об'єднань, конкретних етнічних меншин. Детально проаналізувала дисертантка і декілька робіт, що безпосередньо стосуються її теми, проте не охоплюють всю територію України й виконані у соціологічному та історичному ракурсах, справедливо зазначивши, що «наразі немає комплексної роботи, у якій міститься зведена інформація про діяльність вірменської меншини в незалежній Україні. Хоча тема актуальна, але водночас і складна, насамперед через недостатню впорядкованість емпіричних матеріалів» (с. 51 дисертації). Зважаючи на багатоаспектність джерельної бази, дисертація й заповнює існуючу інформативну прогалину в контексті матеріалів, на яких авторка здійснила дослідження. Попри заявлені хронологічні рамки дисертації, що охоплюють період незалежності української держави, дисертантка більш ширше звернула увагу на державні архіви України та Вірменії. Вивчення матеріалів цих архівів посприяло глибокому розумінню сутності вірменської культури України та її трансформації аж до сьогодення. Дослідницею були опрацьовані багаті фонди діячів української культури, які документують акції мистецької взаємодії вірмен і українців. Також, спостерігається й значна увага авторки до цінних зразків вірменських рукописів, що зберігаються у вигляді діафільмів в Центральному державному історичному архіві м. Києва. З іншого боку, Данник К.О. зосередилась й на музейних експонатах закладів Вірменії, що зберігають цінні рукописи вірменською, виконані на українських теренах (у Криму, Львові і так далі). Особливу цінність робота Данник К.О. представляє завдяки залученню недосліджених раніше матеріалів національно-культурних товариств вірмен.

Другий розділ «Розвиток українсько-вірменських міжкультурних взаємозв'язків» присвячений численним прикладам взаємодії вірмен та українців, що відбилися на мистецтві обох етносів. Аналізуючи історичні аспекти перебування вірмен на українських землях, авторка доходить

цікавого висновку, що вірменам «зручно і комфортно» проживати в Україні з декількох причин: відкритої ментальності українців, православного віросповідання, економічних особливостей регіону (с. 76–77 дисертації).

Справляє позитивне враження здійснений дисертанткою екскурс у творчість українських та вірменських митців давнини і сьогодення. Так, Данник К.О. звертає увагу не лише на вірменських майстрів України, а й підсилює матеріал зразками вкорінення вірменської культури в українську (на прикладах виконання вірменських класичних творів українськими гуртами), наслідками творчої співпраці видатних майстрів (шедевр поетичного кіно «Тіні забутих предків», знятий С. Параджановим і Ю. Ілленком). Хронологічно послідовно авторка вибудовує розділ, аналізуючи творчість сучасних українських митців вірменського походження у різних жанрах мистецтва: живописі, музиці, кінематографії, скульптурі. «Тривала життєдіяльність вірмен в діаспоральних умовах стала підґрунтям до формування феномена вірменської культури в Україні, що має свої особливості. Важливим моментом у процесі соціокультурної інтеграції вірмен в українське суспільство стали плідні, двосторонні відносини вірмен і українців у мистецтві» аргументовано підсумовує дисертантка на 125 сторінці свого дослідження.

Заслуговує на увагу комплексний аналіз періоду структурного оформлення вірменських громад після проголошення державної незалежності України. Спираючись на документацію Спільноти вірмен України, Київської вірменської громади та Громадського об'єднання АОКС-Україна, дисертантка відтворює умови, в яких опинилась вірменська діаспора на зламі ХХ–ХХІ ст. та прослідковує фактичні трансформації вірменських громад України протягом більш ніж 25 років, які стали «інституціональними не лише для українського суспільства а й для вірменських національних громад» (с. 110 дисертації). Всі ці трансформації безпосередньо пов'язані із змінами в

державному законодавстві та громадському житті країни. Формування прогресивної законодавчої бази України щодо сфери міжнаціональних відносин за кращими європейськими стандартами стає «запорукою громадського миру і створення необхідних умов для гармонійного співжиття представників різних етнічних і конфесійних спільнот» (с. 215 дисертації).

Третій розділ «Сучасна інфраструктура етнокультурної життєдіяльності вірменських громад України» репрезентує чимало особистих наукових досягнень авторки. Так, дослідниці вдалось попрацювати з установчими документами вірменських товариств і здійснити порівняльний аналіз статутів світських та релігійних громад; поспілкуватись з авторитетними громадськими і церковними діячами вірменської діаспори; взяти участь у численних святах і обрядах вірмен.

Особливо цікавими видаються матеріали щодо просвітницько-виховного напрямку діяльності вірменських громад. З метою прояснення цілей і завдань вірменських культурних товариств, авторкою співставлено та проаналізовано статuti декількох вірменських громадських об'єднань. Дисертантка не лише подає приклади проектів діаспори у зазначеному розрізі, а й пов'язує цей напрямок із видавничим і пам'яткоохоронним, що є цілком логічним рішенням, враховуючи спільні акції цих спрямувань. «Пройшовши період організаційного оформлення та інституціоналізації, вірменські громадські об'єднання сучасної України стали важливою складовою та учасниками загальноукраїнського культурного простору» (с. 127 дисертації).

Виходячи з аналізу основної частини дисертації, можна констатувати, що мета дисертаційної роботи в ході здійснення дослідження досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею. Чіткі, логічні, науковоємні висновки завершують дослідження, пропонуючи категоризацію провідних понять та практичне підтвердження основних теоретичних

положень роботи. Результати дисертаційного дослідження характеризуються дійсною новизною, теоретичною і практичною значущістю. Зміст автореферату цілковито відповідає положенням дисертації.

Позитивно оцінюючи результати наукової роботи Данник К.О. варто висловити деякі запитання і пропозиції:

1. У розділах дисертації декілька разів згадується благодійна діяльність представників вірменської діаспори і церковних діячів, однак цей напрямок не презентований практичними даними. Уточніть, будь ласка, як саме виражається цей вектор діяльності вірмен.

2. Вами добре описані особливості мистецтва архітектури й скульптури Вірменії (на прикладах виникнення хачкара). Хотілось би побачити подібні студії щодо скульптурно-архітектурних творів вірмен в Україні.

3. У своїй роботі ви згадуєте явище задіяння (проникнення) класичних вірменських творів в українську культуру, наводячи приклад творчості українського диригента В. Скоромного. Чи відбуваються відповідні явища за зворотнім вектором у бік впливу українського мистецтва на соціокультурний простір вірмен?

Висловлені вище зауваження звичайно не зменшують значущість наукової праці Данник К.О. і не знижують її високої оцінки. Дисертація є дуже своєчасним культурологічним дослідженням, в якому представлені перспективні напрями вивчення сучасної української і світової культури, зібраний та систематизований важливий дискурсивний і фактичний матеріал, запроваджені сучасні та актуальні наукові виміри вивчення культурних смислів.

Таким чином, приходимо до обґрунтованого висновку, що дисертація Данник Катерини Олександрівни «Етнокультурні аспекти діяльності вірменської меншини в незалежній Україні (на матеріалах національно-

культурних товариств)» є самостійним завершеним і повним науковим дослідженням в галузі культурології та відповідає п. п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата культурології за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури.

Офіційний опонент
професор кафедри мистецтвознавчої
експертизи Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв,
доктор культурології, доцент

